

Otuz il ərzində erməni vandalizmi nəticəsində işğal olunmuş azal torpaqlarımızda saysız-hesabsız sərvətlərimiz, tarixi, dini, mədəni, təbiət abidələrimiz, meşələrimiz, mineral və termal bulaqlarımız, turizmin inkişafı üçün çox vacib olan bir çox turistik məkanlarımız və s. sahələr vıran edilib.

Qarabağda tariximizin göstəricisi olan 30-dan çox muzey, 125 mindən çox eksponant işğal altında qalmış, 67 məsciddən 65-i dağıdılmışdır. Bu muzeylərdən 10-nu Şuşa şəhərində yerləşirdi. Şuşanın özü ele açığı səma haqqında turistlər üçün ən gözəl səma muzeyi idi.

Azərbaycanın ermənilər tərəfindən işğaldan azad olunmuş ərazilərində coxsaylı mineral və termal suların olduğunu nəzərə alıb, turizmin ən mühüm sahələrindən biri olan əhəlinin istirahətini və müalicəsini təşkil etmək, turizm sahəsini inkişaf etdirmək üçün bu sahəyə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Oxucuların diqqətinə çatdırın ki, bu məqalədə Qarabağın işğaldan əvvəl mövcud olmuş, Sovet hakimiyyəti illərində beynəlxalq turist marşrutlarına daxil edilmiş ən mühüm turizm sahələri xarakterizə edilir. Turizmin məqalədə göstərilən sahələri 30 il erməni işğalçılarına xidmət etmiş olsa da artıq bu sahə Azərbaycan dövlətinə, onun əhəlisinə xidmət edəcəkdir.

İşğaldan azad olunmuş Qarabağ ərazisinin bütün inzibati rayonlarında çoxlu turizm resursları mövcud olub, bunların ən məşhurlarından biri, vaxtı ilə İttifaq turizm marşrutlarına daxil edilmiş Kəlbəcər rayonunun çox saylı termal sularını, o cümlədən "İstisu" sanatoriya kurort mərkəzini göstərə bilərik.

Dəniz səviyyəsindən 2225 metr yüksəklikdə yerləşən "İstisu" termal bulağı Kəlbəcər rayonunun qərb hissəsində yerləşib, 1138-ci ildə Azərbaycanda baş verən güclü zəlzələ nəticəsində əmələ gəlmiş "İstisu" mineral bulağının suları ilə insanların həm xarici, həm də daxili xəstəliklərini müalicə etmək mümkündür. Bir çox xəstəliklərin müalicəsində onun rolu əvəzsizdir. "İstisu" on iki bulaqdan ibarət olub, bulağın üstündə 1980-ci illərdə iri bir sanatoriya və iki mineral sudoldurma zavodu tikilib, istifadəyə verilməmişdir. Həmin zavodlarda sutkada 800 min litr su istehsal edilirdi.

Keçmişdə il ərzində "İstisu"ya müalicə və istirahət üçün 50 mindən çox insan istirahətə gəlirdi. Təxmini hesablamalara görə bir sutkada üç milyon litrdən çox müalicəvi su çıxırdı. Amma, o dövrdə həmin sudan cəmi on faiz istifadə olunurdu. Mənfur düşmənlər işğal dövründə həmin suyu dünya bazarlarına öz brendləri kimi çıxarıb, yüksək qiymətə satmışlar. Yüksək müalicəvi əhəmiyyəti olan bu mineral su ermənilər tərəfindən Avropa ölkələrinə, hətta ABŞ-a göndərib və hər 0,5 litri 10 ABŞ dollarına satılmışdır. Respublika prokurorluğu 28 il ərzində erməni işğalçıların xarici ölkələrə satdığıları "İstisu" mineral suyunun ölkəmizə nə qədər zərər vurulması haqqında əlaqədar beynəlxalq təşkilatlar qarşısında məsələ qaldırmalıdır.

Azad olunmuş bu şəfa bulağında lazımı səviyyədə müasir tipli yeni zavod tikməklə oradan çıxan suyun hamısı istifadə oluna bilər və ölkəmizin iqtisadiyyatına yüksək gəlir gətirmiş olar.

Tarixən bəşəriyyətin ilk yaşayış yeri, sivil dünyanın başlanğıcı hesab edilən Azıx mağarası Qarabağın Xocavənd rayonunun Azıx və Saklətin kəndləri arasında, Füzuli şəhərindən 14 km şimal-qərbdə, dəniz səviyyəsindən 900 metr hündürlükdə yerləşən mağara kompleksidir. Azıx

mağarasının sahəsi 800 kv km-dir. Burada uzunluğu 600 metrə qədər uzanan 8 dəhliz vardır. Dəhlizlərin bəzilərinin hündürlüyü 20–25 metrə qədərdir. Azıx mağarası Daş dövrü insanların yaşayış yeri kimi dünyada məşhurdur. Mağara 1960-cı ildə azərbaycanlı alim Məmmədli Hüseyinovun rəhbərliyi ilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının "Paleolit Arxeoloji Ekspedisiyası" tərəfindən aşkar olunmuşdur.

kəndin yeraltı təbii sərvətləri, Rəzdənin çinar meşəsi, Süsən meşəsi, Sobu meşəsi, Ördəklı kəndindən yuxarı kətanlar səvəcıl meşəsi, Zəngilan ərazisindən axan dörd çay və cayıdakı fərel balıqlarının seyri, Şayıblı ərazisində çıxan müalicəvi əhəmiyyətli qotur su bulağı turistlərin gözəl istirahət mərkəzi olub, onların xüsusi marağına səbəb olacaqdır.

Son 200 ildə dünya erməni vəhşilliyini, ermənilərin mənfur, çirkın, in-

lahlar öz əksini tapmalıdır.

Dünya təcürbesindən istifadə edib, ikinci Qarabağ müharibəsində ermənilər tərəfindən Gəncənin, Bərdənin, Tərtərin və s. dinc əhəli yaşayan ərazilərin raket atəşi nəticəsində dağılmış evlərin, obyektlərin və s. social obyektlərin dağıntılarının bir qismini bərpa etməyib gələcək nəsillərə, xüsusi olaraq xarici turistlərə ermənilərin Qarabağda dağıdıcı fəaliyyətlərini əyani göstərmək üçün qo-

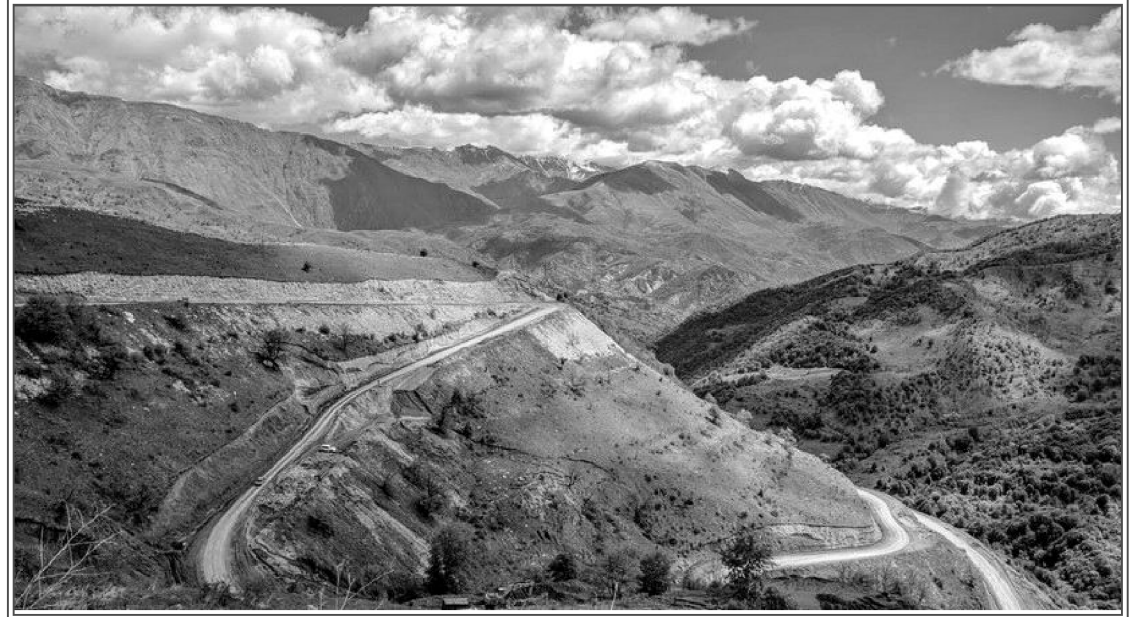
lərimiz, alimlərimiz, ziyallılarımız, əli qələm tutan hər bir vətəndaşımız gördüklərini, eşitdiklərini yazıb tarixləşdirməlidirlər.

Son illər Azərbaycan əhəlisinin hər il bir milyondan çoxu yay istirahətlərini şimali Qafqaz kurortlarında, Avropa ölkələrində və əsasən Türkiyədə keçirirlər. Əgər yuxarıda deyilən bu işlər yaxın gələcəkdə həll olunarsa Qarabağ nənki Azərbaycanın, eləcə də Qafqazın ən inkişaf et-

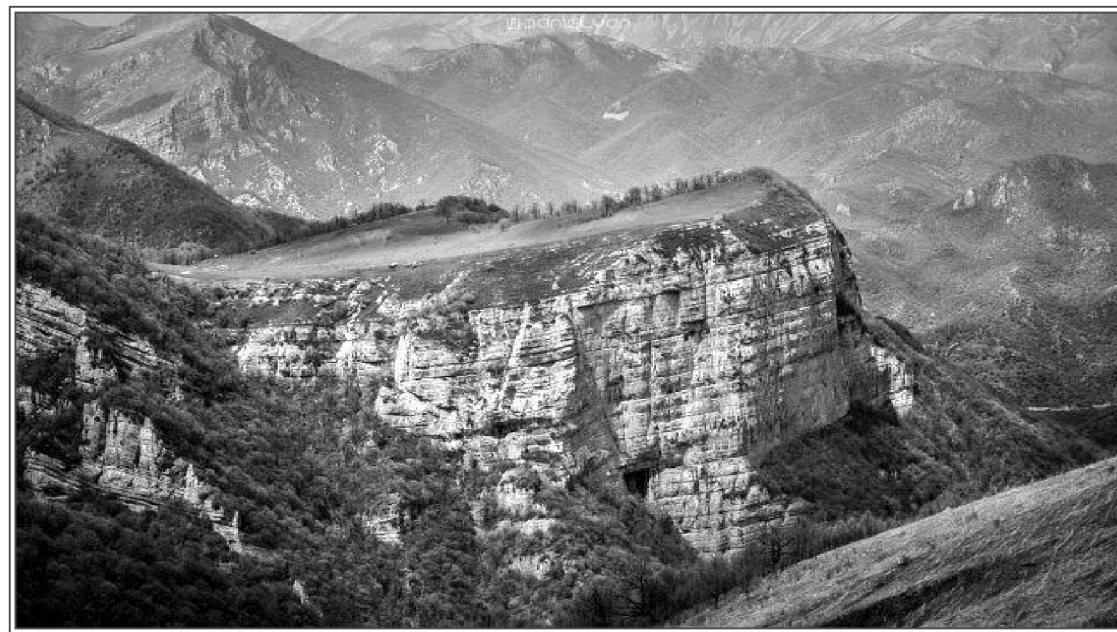
Qarabağ: Turizm cənnəti

Ümumi dünya əhəmiyyətli Azıx mağarasında aparılan tədqiqatlar nəticəsində oradan tapılmış çox qiymətli əşyalar, erməni işğalçıları tərəfindən xarici ölkələrə göndərilmiş belə eksponantların Azərbaycana qaytarılması üçün çox ciddi tədbirlər görülməlidir. Yaxın gələcəkdə bu mağaraya turist marşrutunun açılması, ölkəmizin turizm təsərrüfatı üçün çox vacib şərtləndir.

Erməni təcavüzü nəticəsində Qubadlı rayonunun da bir çox turizm məkanları məhv edilib. Qubadlının 19-cu əsrə aid məşhur Hacı Bədəl körpüsü, 1867-ci ildə Bərgüşad çayının üzərində salınmış Laləzar körpüsü, 18-ci əsrə aid tarixi məscidlər, səkkiz güşəli türbələr, çox saylı mineral müalicəvi bulaqlarını, 6-cı, 7-ci əsrlərə aid Alban kilsələrini, rayonun simvolu hesab edilən qoç hey-

Ermənilərin 30 il ərzində Qarabağın işğal etdiyi ərazilərimizdə qurduğu istehkamlar, qazdığı səngərlər, dağıtdığı evlər, muzeylər, tarixi abidələr, məscidlər, özününküləşdirdiyi abidələrin bir qismi də qorunub saxlanılmalıdır. Erməniləşdirilmiş - özününküləşdirilmiş belə tarixi abidələr də təmir olunmalı və gələcəkdə Azərbaycanda mövcud olan turist marşrutlarına daxil edilməlidir

kəlləri və qoç qəbir daşları və s. bu ərazilərdə yaxın gələcəkdə turizm təsərrüfatlarının inkişaf etdirilməsi üçün əsas mənbələrdən hesab edilə bilər.

Cəbrayıl rayonunda 120-dən artıq tarixi abidə ermənilər tərəfindən dağıdılıb. Pompeyin dövründən tikilib istifadəyə verilmiş, hər biri Araz çayı içərisində daş qayalar üzərində tikilmiş on bir aşırımlı Xudafərin (Allaha afərin), XIII əsrdə bərpa olunmuş on beş aşırımlı körpü, körpülərə çatmış Araz çayı üzərində müstəqillik illərində bünövrəsi qoyulmuş Mincivan qəsəbəsinə qədər uzanan süni yaradılmış göl, Cəbrayıl yataqlarında yerləşən Diri dağı, Ölü dağı və s. tarixi yerləri seyr etmək yaxın gələcəkdə burada yaradılan bu turizm sahələri yerli və xarici turistlərin xüsusi marağına səbəb olacaqdır.

Zəngilan rayonu haqqında xüsusi olaraq Vejneli qızıl yataqları, Ağ-

sanlığa yaraşmayan əməllərini dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq üçün Qarabağın mərkəzində hərətəfli eksponatlarla təchiz olunmuş nəhəng "Qarabağ muzeyi"-nin yaradılması çox vacibdir. Bu muzey hərətəfli çayda da təşkil olunmalıdır ki, gələnlər turistlərin diqqətini cəlb edib, erməni vəhşilliyi, erməni xəyanəti, erməni terrorunu, ermənilərin insanlığa yaraşmayan hərəkətləri bəndə dünyaya səs salsın. Eksponatlar içində Azərbaycanın zəngin tarixi abidələrinin şəkilləri, Qarabağın görməli yerlərinin xəritələri, çox tirajlı bukletlərlə yanaşı, düşmənlərin millətimize qarşı işlədikləri patron gillizləri, mərmir gəlpələri, məhv edilmiş və ya qənimət götürülmüş toplar, bronomaşınlar, qrad qurğuları, minaatanlar, müxtəlif növ tanklar, pilotsuz uçuş aparatları, Azərbaycanın əzəli torpaqları olan dogma Qarabağımızın işğalında düşmənlərin işlətdiyi digər növ hərbi si-

runub, eksponant kimi saxlanılmalıdır.

Ermənilərin 30 il ərzində Qarabağın işğal etdiyi ərazilərimizdə qurduğu istehkamlar, qazdığı səngərlər, dağıtdığı evlər, muzeylər, tarixi abidələrin bir qismi də qorunub saxlanılmalıdır. Erməniləşdirilmiş - özününküləşdirilmiş belə tarixi abidələr də təmir olunmalı və gələcəkdə Azərbaycanda mövcud olan turist marşrutlarına daxil edilməlidir.

Təkcə istehkamların qalınlığı və onun hündürlüyü düşmənin bir daha işğalçı məqsədlə torpaq əldə etmək üçün ərazilərimizə hücum etdiyinin əyani sübutudur. Bunlar da Çin səddi kimi dünya birliyinə nümayiş etdirilməlidir. Bu həm də gənclərin, gələcək nəsillərə vətənpərvərlik ruhunun aşılmasında və möhkəmlənməsində mühüm rol oynaya bilər.

Yazıcılarımız, şairlərimiz, hərbici-

miş turist mərkəzinə çevriləcəkdir.

Azərbaycanın Qarabağ bölgəsində ermənilər tərəfindən azad olunmuş ərazilərimizdə turizmin inkişaf etdirilməsi üçün ilk növbədə aşağıdakı işlərin görülməsini tövsiyyə edirik:

1. İşğaldan azad olunmuş ərazilərimizdə potensial turizm resursları yerləşdirilməklə böyük miqyaslı xəritələr tərtib edilməlidir. Qarabağda yerləşən hər bir turistik rekrasiya resursları haqqında çox ətraflı və müfəssəl bukletlər hazırlanmalıdır.

Qarabağın və hal hazırda azad edilmiş ərazilərimizdə turizmin inkişafı üçün güclü nəqliyyat sisteminin yaradılması, o cümlədən dağlıq ərazilərdə avtomobil nəqliyyatının inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Artıq bu işlər başlanıb. Uzunluğu 101,5 km olan yeni Fizuli-Şuşa yolunun, Səphəng su anbarına, Suqovuşan kəndinə, artıq 29 km uzunluqda avtomobil yolunun çəkilməsinə başlanılmışdır.

Turizmin inkişaf etdirilməsi üçün ərazilərdə gələcəkdə bu sahəyə xidmət edən yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması üçün ən vacib problemlərdən biri olmalıdır.

İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə sosial iqtisadi obyektlərin, o cümlədən rabitə sistemlərinin yenidən qurulması, internetləşdirilməsi və s. sahələrin inkişafına xüsusi fikir verilməlidir.

Yeni otellərin, kempiklərin tikintisi, dağılmış otel və kempikləri yenidən rekonstruksiya edilməsi xüsusi diqqət mərkəzində olmalıdır.

Turistlərin maraqlarını artırmaq üçün həmin ərazilərdə Dünyada məşhur olan Qarabağ atlarının at cəpma yarışlarının, at oyunlarının və s. müntəzəm olaraq təşkil edilməlidir.

Gələcəkdə dünyaya səs salan, Azərbaycanımızın bütün rəfiyyətlərini özündə əks etdirən Bakı şəhərinin Şəhidlər xiyabanında və Qarabağın mərkəzində muzeylərin yaradılması və s.

Neron Babaxanov, İsmayıl Əliyev Bakı Dövlət Universitetinin "Şöhrət ordeni" professorları